

УДК: 94:(092):792.022(438) Мудра

*Наталія Миколаївна ТОМАЗОВА,
молодший науковий співробітник
відділу екранно-сценічних мистецтв і культурології
Інституту мистецтвознавства,
фольклористики та етнології
імені М. Т. Рильського НАН України (Київ).*

АКТРИСА ПОЛЬСЬКОГО ТЕАТРУ ГАННА МУДРА: БІОГРАФІЧНА РОЗВІДКА

У статті на базі архівних документів реконструюються біографії акторів кийвського Польського театру — Ганни Мудрої та Вацлава Завадського. Їхній життєвий шлях є типовим для радянської творчої інтелігенції 1920–1930-х рр.

Ключові слова: Ганна Мудра, Вацлав Завадський, Польський театр, Київ, НКВС.

This article based on archival documents. The author reconstructs the biography of the actors of the Kyiv Polish Theatre — Hanna Mudra and Waclaw Zawadzki. Their path of life is typical for Soviet artists in the 1920s – 1930s.

Keywords: Hanna Mudra, Waclaw Zawadzki, Polish Theatre, Kyiv, NKVD.

В статье на базе архивных документов реконструируются биографии актеров киевского Польского театра — Ганны Мудрой и Вацлава Завадского. Их жизненный путь типичен для советской творческой интеллигенции 1920–1930-х годов.

Ключевые слова: Ганна Мудрая, Вацлав Завадский, Польский театр, Киев, НКВД.

Польський театр у Києві був не тільки вагомим фактором збереження національної самосвідомості польського населення України, а й культурним феноменом, де певний час тривали сміливі експерименти, творчі пошуки та працювали видатні діячі українського, єв-

рейського та польського театрального мистецтва — художники Моріц Уманський, Федір Нірод, Валентин Борисовець, режисери та драматурги Вігольд Вандурський, Олександр Скібневський, режисери Олександр Сумароков, Донат Шкляревський, режисер і актор Гнат Юра, актори Йосиф Весенін-Іржикевич, Міра Лівшиць та ін. [3–5].

Історія цього театру, на жаль, недостатньо висвітлена в радянському та вітчизняному театрознавстві [1, 2]. Більш активно ця тема досліджувалася польськими вченими, серед яких і П. Горбатовський, автор ґрунтовної монографії, присвяченої польському театральному життю Києва 1918–1938 рр. [10, 11]. Однак багато цікавих аспектів, зокрема біографічного характеру, залишилося поза увагою дослідників.

Актриса Ганна (Галина) Микитівна Мудра-Гаврилова не належала до числа провідних актрис театру, скоріше, була виконавицею ролей другого плану [9, арк. 5 зв.]. Але її життєвий шлях є типовим для представників радянської творчої інтелігенції 1920–1930-х рр.

Вона народилася 29 листопада 1901 р. у Львові в українській родині [7, арк. 6; 9, арк. 1, 3]. Батько майбутньої актриси походив із «селян-бідняків». Спочатку батрачив по селах, а згодом перебрався до Львова, де служив натирачем підлоги при Управлінні намісника Галичини, а після того, як навчився грамоті, — кур'єром [7, арк. 6, 22; 9, арк. 3]. Мати — Марія Касянівна, яка залишилася рано сиротою, переїхала з села до Львова у пошуках кращої долі та влаштувалася хатньою робітницею, а після заміжжя була домогосподаркою [7, арк. 6–6 зв.; 9, арк. 3].

У шість років Ганна вступила до української школи у Львові, де навчалася до початку Першої світової війни. 1915 р. родина через військові дії вимушена була переїхати до Києва, де незабаром Микиті Мудрому запропонували роботу на заводі у м. Каменському. Він працював у листопрокатному цеху, але згодом отримав травму та влаштувався двірником на заводі [7, арк. 21; 9, арк. 3–4]. 1921 р. батьки актриси облаштувалися у с. Росоша Липовецького району Вінницької області, де отримали земельну ділянку та вступили до колгоспу [9, арк. 3–4].

Оселившись у Каменському, Ганна вивчила російську мову, навчилася друкувати на машинці та почала працювати у Головній конторі заводу [9, арк. 3–4]. 1917 р. майбутня актриса переїхала до Києва, де вступила до гімназії та влаштувалася на службу машиністкою до Генерального секретарства з міжнародних справ [7, арк. 22]. Старша сестра Ганни — Стефанія — служила в інформаційному відділі української контррозвідки. У цей час сестри по-

знайомилися з багатьма чиновниками урядових органів УНР та офіцерами української армії, зокрема Української галицької армії [7, арк. 22–23].

1921 р. ¹ Стефанія Мудра разом із чоловіком — сотником Мірошниченком — нелегально виїхали до Галичини [7, арк. 25], котра увійшла до складу Польщі, а Ганна Микитівна залишилася на підрадянській Україні. 1920 р. вона повернулася до Каменського, де мешкали батьки, та вступила до гімназії, випускний клас (шостий) якої закінчила наступного року [9, арк. 3–4, 7 зв.]. Пропрацювавши кілька місяців учителькою в заводському училищі, Ганна влаштувалася у канцелярію штабу 54-ї стрілецької дивізії РКЧА, що була розквартирована в м. Каховка. Під час наступу Білої армії жінки були відкомандировані у тил, де майбутня актриса потрапила машиністкою на службу до Верхньодніпровської ЧК [9, арк. 3–4].

Але справжнім покликанням Ганни Микитівни був театр. Ось як вона зазначає про це в автобіографії: «Все своє життя, починаючи із самого раннього дитинства, я захоплювалася театром. На всіх роботах я брала активну участь в організації драмгуртків та сама керувала та виступала» [9, арк. 4]. Тому 1922 р. вона звільнилася за власним бажанням із органів ЧК та 1 січня 1923 р. вступила до театральної майстерні «Березіль» у Києві, де працювала півтора року [9, арк. 1 зв., 3–4, 8 зв. – 9].

У цей час відбулися й значні події в особистому житті Ганни Мудрої: вона вийшла заміж за Корнилія (Корнія) Степановича Гаврилова, 1893 р. народження, уродженця м. Станіслав, колишнього військового лікаря Української галицької армії [7, арк. 79]. 1925 р. у подружжя народився син Май [9, арк. 3–4]. 1926 р. Гаврилови переїхали до тодішньої столиці Радянської України — Харкова, де Корнилій Степанович служив секретарем Уповноваженого Наркомату закордонних справ при Уряді УРСР [7, арк. 25, 27].

У вересні 1926 р. Ганна Микитівна була прийнята акторкою та режисером-лаборантом до Першого державного театру для дітей (згодом Харківський театр юного глядача імені Максима Горького). Тут вона працювала до серпня 1934 р. ², коли звільнилася за власним бажанням і повернулася до Києва, де того ж року влаштувалася актрисою до Польського державного театру [9, арк. 1 зв., 3–4, 8 зв. – 9].

¹ В автобіографії актриси, написаній для відділу кадрів Польського театру, зазначається інша дата: 1919 р. [9, арк. 4], коли виїхати до Галичини можна було ще цілком легально.

² Із 1 вересня 1930 р. до 1 січня 1931 р. працювала актрисою в Театрі «Веселий пролетарій», а з 15 лютого 1931 р. до 1 січня 1932 р. – актрисою та режисером-лаборантом у Театрі «Книга» [9, арк. 8 зв. – 9].

Переїзд актриси до Києва був пов'язаний із арештом чоловіка, звинуваченого у співробітництві з ОУН – УВО та шпигунстві на користь Польщі [7, арк. 30]. Однак переїзд не врятував Ганну Микитівну. 14 вересня 1937 р. вона теж була заарештована органами НКВС України та ув'язнена у спеціальному корпусі Київської тюрми [7, арк. 2, 32]. Актриса була звинувачена у шпигунстві на користь Польщі та здійсненні «контрреволюційної шпигунської роботи». У провину їй закидалося, що у 1917–1919 рр. вона перебувала на службі «в міністерстві закордонних справ уряду УНР» та була зв'язана із співробітниками українсько-галицької контррозвідки (Сушко, Топущак, Шинкерик); залишаючись після ліквідації Уряду УНР на «Совкраїне», встановила зв'язок з агентурою петлюрівської розвідки (Мірошниченко та Мудра ³) та надавала свою квартиру для агентів «зарубіжних українських контрреволюційних центрів», які нелегально прибували з-за кордону (Шинкерик); 1924 р. відновила зв'язок із колишнім полковником петлюрівської армії та агентом польської розвідки Топущаком, за завданням якого відновила шпигунську діяльність; одночасно зблизилася з «фашистсько-терористичною» групою членів УВО у Харкові (Гаврилов, Герасевич, Ірчан), із якою була пов'язана на контрреволюційному ґрунті до останнього часу [7, арк. 21–32].

Треба зазначити, що до так званої харківської групи УВО були зараховані відомі представники галицької інтелігенції: Мирослав Гаврилов, дівер актриси, ректор Харківського інституту народної освіти (покінчив життя самогубством 1933 р.), Олексій Герасевич, співробітник Галицького бюро при ЦК КП(б)У (покінчив життя самогубством 1933 р.), Стефан Рудницький, географ і картограф (репресований 1933 р.), Мирослав Ірчан, письменник (репресований одночасно з Ганною Мудрою), Йосип Гірняк, актор театру «Березіль» (репресований 1933 р.) і Михайло Дацків, директор театру «Березіль» (репресований 1933 р.) [7, арк. 27–28].

Ганна Мудра вину свою визнала [7, арк. 33] та 22 жовтня 1937 р. була засуджена до розстрілу. Вирок був виконаний 28 жовтня 1937 р. [7, арк. 34–35]. 4 квітня 1989 р. актриса була реабілітована за відсутністю доказів злочинної діяльності в матеріалах справи [7, арк. 85].

Не обійшли стороною репресії й другого — цивільного — чоловіка Ганни Мудрої — Вацлава Теофілійовича Завадського, теж актора Польського театру.

Він народився 5 травня 1910 р. у Києві в польській родині [6, арк. 8, 12; 8, арк. 1]. Теофіл Людвікович Завадський (1882–1924),

³ Зять та рідна сестра Ганни Мудрої.

батько актора, був селянського походження, народився в Польщі, але 1900 р. оселився в Києві. До революції він служив садівником на Байковому кладовищі [6, арк. 13; 8, арк. 1]. Мати — Анна Гнатівна Сулковська — народилася 1893 р. в м. Ставище Таращанського повіту Київської губернії в селянській родині. Після смерті чоловіка служила в квітковому магазині на Хрещатику, 3 [6, арк. 12; 8, арк. 1]. Із 1921 р. родина Завадських володіла невеличким будиночком на одну квартиру по вулиці Німецькій, 16, поруч із Байковим кладовищем [8, арк. 1].

Вацлав 1924 р. закінчив київську семикласну трудову школу на Червоноармійській, 55 і вступив до польської театральної студії (Червоноармійська, 14), де навчався до 1927 р. Ще 1926 р. він був прийнятий актором до Польського театру [6, арк. 13; 8, арк. 1 зв., 2 зв.].

Актриса Ванда Василевська надала йому таку характеристику: «Завадський був актором польського театру, також як і я виконував провідні ролі. Роботу свою любив та дуже добросовісно ставився до своєї справи. [...] він багато часу приділяв роботі над вивченням образу, який він повинний був виконувати. Політичними питаннями не цікавився. Громадських навантажень не мав. У театрі Завадський вважався улюбленцем товаришів по театру та улюбленцем глядачів. Був дуже талановитий, зовнішньо красивий, тим самим притягував увагу публіки» [6, арк. 34–35]. Інший колега Вацлава — Степан Івинський — так згадував актора: «Завадський працював актором польського театру в Києві, дуже був здібний, акуратний, дисциплінований, мав великий успіх серед глядачів через виконання своїх ролей» [6, арк. 40].

На 1937 р. він проживав разом із Ганною Мудрою та її родиною за адресою: Жертв революції, 14, кв. 4 [6, арк. 84 ; 8, арк. 1, 2 зв.].

Актор був заарештований 7 грудня 1937 р. органами НКВС та ув'язнений у спеціальному корпусі Київської тюрми [6, арк. 2]. Він був звинувачений у контрреволюційній націоналістичній діяльності. Слідство, начебто, встановило, що Завадський є переконаним польським націоналістом та активним «костельником», прислужував під час служби ксьондзам, був членом націоналістичної групи на чолі з Ядвігою Гембаржевською; був близько зв'язаний із «польським агентом» Михайлом Толстим⁴, засудженим 1937 р.; хвалив «фашистську» Польщу та польську культуру, очорняв радянське життя. Йому інкримінувалося також те, що його дружина — Ганна Мудра — була засуджена як член контрреволюційної націоналістичної організації та польська шпигунка [6, арк. 17].

⁴ Толстой Михайло Миколайович – актор Польського театру, друг дитинства Вацлава Завадського [6, арк. 30, 37]

Вацлав Завадський частково визнав свою вину, однак заперечував своє членство в націоналістичній групі [6, арк. 17]. Він навіть писав покайний лист, розраховуючи на пом'якшення вироку [6, арк. 9]. 16 січня 1938 р. засуджений до 10 років у виправному трудовому таборі [6, арк. 23], куди відбув 5 травня того ж року [6, арк. 21–21 зв.]. Його клопотання про перегляд справи не дало позитивних результатів [6, арк. 22]. Після відбуття терміну покарання залишений на поселення в с. Ярега Комі АРСР, де з 21 листопада 1947 р. працював на нафтошахті № 1 Ухтинського комбінату інспектором технічного забезпечення [6, арк. 1, 3]. Лише 19 грудня 1956 р., після проведення нового слідства, справу було переглянуто, вирок скасовано за необґрунтованістю звинувачень [6, арк. 88–91].

Так трагічно склалася доля двох яскравих обдарованих особистостей, чий життєвий шлях, на жаль, є цілком типовим для представників радянської інтелігенції 1920–1930-х рр. та ще більше для співробітників Польського театру, переважна частина яких була репресована. Сам театр після тотального погрому 1938 р. взагалі припинив своє існування.

1. *Башинджагян Н.* Польский революционный рабочий театр: эстетика и драматургия (театральные искания В. Вандурского и Б. Ясенского) [Текст] / Нателла Башинджагян // Искусство революцией призванное. Октябрь и развитие искусства стран Восточной Европы 1920-х – 1930-х годов. – Москва : Наука, 1972. – С. 96–153.
2. *Стронський Г.* Польський театр у Києві [Текст] / Генріх Стронський // Укр. театр. – 1992. – № 5. – С. 28–29.
3. *Томазова Н.* Олександр Скібневський: до історії Польського театру в Києві [Текст] / Наталія Томазова // Пам'ятки. Археографічний щорічник. – Київ : Держкомархів, УНДІАСД, 2010. – Т. 11. – С. 215–245.
4. *Томазова Н.* Федір Нірод та Польський театр у Києві [Текст] / Наталія Томазова // Спец. іст. дисципліни: питання теорії та методики. Генеалогія та геральдика. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2012. – Ч. 20. – С. 71–80.
5. *Томазова Н.* Актриса Міра Лівшиць: сторінки біографії [Текст] / Наталія Томазова // Спец. іст. дисципліни: питання теорії та методики. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2015. – Ч. 26–27. – С. 125–133.
6. ЦДАГО України, ф. 263. Колекція позасудових справ реабілітованих, спр. 37479. За звинуваченням Завадського Вацлава Теофілійовича.

7. ЦДАГО України, ф. 263. Колекція позасудових справ реабілітованих, спр. 58648. За звинуваченням Мудрої-Гаврилової Ганни Микитівни.
8. ЦДАМЛМ України, ф. 650. Державний польський театр Управління в справах мистецтв при РНК УРСР, м. Київ, оп. 1, спр. 155. Завадський Вацлав Теофілійович.
9. ЦДАМЛМ України, ф. 650. Державний польський театр Управління в справах мистецтв при РНК УРСР, м. Київ, оп. 1, спр. 184. Мудра-Гаврилова Ганна Микитівна.
10. *Filler W. Kijowski teatr Witolda Wandurskiego [Tekst] / Witold Filler // Pamietnik Kijowski. – Kyiv : [s. n.], 2002. – Т. 6: Polacy w Kijowie. – S. 263–271.*
11. *Horbatowski P. W szponach polityki. Polskie zycie teatralne w Kijowie 1919–1938 [Tekst] / Piotr Horbatowski. – Warszawa : Oficyna Naukowa, 1999. – 255 s.*

REFERENCES

1. Bashindzagian, N. (1972). *Polskii rabochii teatr: estetika i dramaturgiia (teatralnye iskaniiia V. Vandurskogo i B. Yasenskogo)* [Polish Revolutionary Working Theatre: Aesthetics and Dramaturgy (Theatrical Pursuits of W. Wandurski and B. Jasienski)]. In *Iskusstvo revoliutsiei prizvanoe. Oktiabr i razvitie iskusstva stran Vostochnoi Evropy 1920-kh – 1930-kh godov* [Art, Designed by the Revolution. The October Revolution and the Development of Art in Eastern Europe in the 1920s – 1930s]. (Pp. 96–153). Moskva: Nauka. [in Russian].
2. Stronskyi, H. (1992). *Polskyi teatr u Kyievi* [Polish Theatre in Kyiv]. *Ukrainskyi teatr* [Ukrainian Theatre], 5, 28–29. [in Ukrainian].
3. Tomazova, N. (2010). *Oleksandr Skibnevskyyi: do istorii Polskoho teatru v Kyievi* [Oleksandr Skibnevski: the History of Polish Theatre in Kyiv]. In *Pamiatky. Arkheohrafichnyi shchorichnyk* [Attractions. Archaeographical yearbook]. (Vol. 11, pp. 215–245). Kyiv: Derzhkomarkhiv, UNDIASD. [in Ukrainian].
4. Tomazova, N. (2012). *Fedir Nirod ta Polskyi teatr u Kyievi* [Fedir Nirod and Polish Theatre in Kyiv]. *Spetsialni istorychni dystsipliny: pytannia teorii ta metodyky. Henealohia ta heraldyka* [Special Historical Sciences: Theory and Methods. Genealogy and Heraldry]. (Vol. 20, pp. 71–80). Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
5. Tomazova, N. (2015). *Aktrysa Mira Livshyts: storinky biohrafii* [Actress Mira Livshyts: Pages of Biography]. *Spetsialni istorychni dyst-*

- siplinary: pytannia teorii ta metodyky. Henealohia ta heraldyka* [Special Historical Sciences: Theory and Methods. Genealogy and Heraldry]. (Vol. 26–27, pp. 125–133). Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
6. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy [Central State Archive of Public Organizations of Ukraine], fund 263. Kolektsiia pozasudovykh sprav reabilitovanykh, file 37479. Za zvyuvachenniam Zavadskoho Vatslava Teofiliiovycha.
 7. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy [Central State Archive of Public Organizations of Ukraine], fund 263. Kolektsiia pozasudovykh sprav reabilitovanykh, file 58648. Za zvyuvachenniam Mudroi-Havrylovoi Hanny Mykytivny.
 8. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy [Central State Archive- Museum of Literature and Art of Ukraine], fund 650. Derzhavnyi polskyi teatr Upravlinnia v spravakh mystetstv pry RNK URSR, m. Kyiv, inventory 1, file 155. Zavadskiy Vatslav Teofiliiovykh.
 9. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy [Central State Archive- Museum of Literature and Art of Ukraine], fund 650. . Derzhavnyi polskyi teatr Upravlinnia v spravakh mystetstv pry RNK URSR, m. Kyiv, inventory 1, file 184. Mudra-Havrylova Hanna Mykytivna.
 10. Filler, W. (2002). *Kijowski teatr Witolda Wandurskiego* [Kyiv Theatre of Witold Wandurski]. *Pamiętnik Kijowski* [Kyiv diary], 6, 263–271. [in Polish].
 11. Horbatowski, P. (1999). *W szponach polityki. Polskie życie teatralne w Kijowie 1919–1938* [In the Grip of Policy. Polish Theatrical Life in Kyiv in the 1919–1938]. Warszawa: Oficyna Naukowa. [in Polish].

Актриса Польського театру Ганна Мудра: біографічна розвідка.

Н. М. Томазова, молодший науковий співробітник відділу екранно-сценічних мистецтв і культурології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України (Київ).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – Київ, 2016. – Вип. 14. – С. 106–115.

У статі реконструюються біографії акторів київського Польського театру — Ганни Мудрої та Вацлава Завадського. Для цього використані документи, що зберігаються в Центральному державному архіві громадських об'єднань України (матеріали слідчих

справ — записи допитів, ордери про арешт, свідчення) та Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (автобіографії, службові відмітки, анкети).

Ганна Мудра та її чоловік Вацлав Завадський не належали до провідних акторів театру — скоріше до виконавців другого плану, але відігравали дуже помітну роль у трупі та мали всі підстави згодом перетворитися на справжніх митців. На жаль, вони розділили долю багатьох співробітників театру — були звинувачені за фальсифікованими «антирадянськими» справами та репресовані (Ганна Мудра навіть страчена). Їхній життєвий шлях є типовим для радянської творчої інтелігенції 1920–1930-х років.

Ключові слова: Ганна Мудра, Вацлав Завадський, Польський театр, Київ, НКВС.

Polish theater actress Hanna Mudra: biographical research.

N. M. Tomazova, junior researcher of the Department of Screen-Performing Arts and Cultural Studies of the Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology of the NAS of Ukraine (Kyiv).

Ukrainian biographical = Biographistica ukrainica. – Kyiv, 2016. – Вип. 14. – С. 106–115.

In this article the author reconstructs the biography of the actors of the Kyiv Polish Theatre — Hanna Mudra and Waclaw Zawadzki. The researcher used the documents stored in the Central State Archive of Public Organizations of Ukraine (the investigation materials — interrogation records, arrest warrants, the evidence of the accused and witnesses) and in the Central State Archive-Museum of Literature and Arts of Ukraine (autobiography, service marks, profiles).

Hanna Mudra and her husband Waclaw Zawadzki did not belong to one of the leading actors. Rather, they were the performers of the second plan, but played a very prominent role in the troupe and had every reason to eventually become real artists. Unfortunately, they have shared the fate of many of the staff of the theatre. They were charged on fabricated «anti-Soviet» cases and punished (Hanna Mudra was even executed). Their path of life is typical for Soviet artists in the 1920s – 1930s.

Keywords: Hanna Mudra, Waclaw Zawadzki, Polish Theatre, Kyiv, NKVD.

Актриса Польского театра Ганна Мудрая: биографическое исследование.

Н. М. Томазова, младший научный сотрудник отдела экранный-сценических искусств и культурологии Института искусствоведе-

ния, фольклористики и этнологии имени М. Т. Рыльского НАН Украины (Киев).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – Київ, 2016. – Вип. 14. – С. 106–115.

В статье реконструируются биографии актеров Польского театра — Ганны Мудрой и Вацлава Завадского. Для этого использованы документы, хранящиеся в Центральном государственном архиве общественных объединений Украины (материалы следствия — записки допросов, ордера на арест, свидетельства) и Центрального государственного архива-музея литературы и искусства Украины (автобиографии, служебные отметки, анкеты).

Ганна Мудрая и ее муж Вацлав Завадский не принадлежали к числу ведущих актеров — скорее были исполнителями второго плана, но играли очень заметную роль в труппе и имели все основания со временем превратиться в настоящих артистов. К сожалению, они разделили судьбу многих сотрудников театра — были обвинены по фальсифицированным «антисоветским» делам и репрессированы (Ганна Мудрая даже казнена). Их жизненный путь типичен для советской интеллигенции 1920–1930-х годов.

Ключевые слова: Ганна Мудрая, Вацлав Завадский, Польский театр, Киев, НКВД.